

DOLGOZATOK

Fišer Angéla (Madar):

Egy felvidéki református templom története

1. A település a múlt adatainak fényében

1.1 A község múltjából

Madar község a komáromi járásban, Nyitra megyében elterülő település. Északon Perbete, nyugaton Szentpéter és Mudroňovo (Újpuszta), délen Šrobárovo (Szilos), Dunaradvány és Dunamocs, keleten pedig Bátorkeszi községekkel határos. A közelben levő falvakban a régészek összefüggő kőkorszakbeli települések nyomaira bukkantak.⁹ A talajmunkák során feltárt leletek bizonyítják, hogy már a történelem előtti időkben is éltek itt emberek.¹⁰ A legrégebbi leletmaradványok, négy kőgyalu, a csiszolt kőkorszakból valók. A neolitikumi ember szigonyait kőgyaluval csiszolta, formálta. Duna-menti községeink térségében a földmunkák során felszínre kerültek neolitikumi munkaeszközök, mint például kapa alakú csiszolt kő. A régészek azt feltételezik, hogy az egykor itt élő emberek ismerték a földművelést és a fazekasságot is. A talált cserépmaradványok a vonaldíszes kerámia időszakára utalnak. A leletek a múlt század húszas éveiben kerültek felszínre a Madar és Dunamocs közötti területeken.

Ebben a térségben temetkezési helyre utaló maradványokat is találtak. A régészek arra következtettek, hogy a fejlettebb életmódot élő ember a lakhelyétől távolabb temetkezett. Őseink halottaikat kuporgó helyzetben temették el. A férfiakat jobb, a nőket baloldalra fektetve. A társadalmi különbségek alapján is elkülönítették nyughelyeiket. Az előkelőket aranyékszerekkel és cserépedényekkel együtt helyezték a sírba. A maradványok azt igazolják, hogy az edényeket

⁹ Ján Budinský- Vojtech Krička: Pohrebisko z neskorej doby avarskej v Žitavskej Tôni na Slovensku. Slovenská Archeológia, 1956. IV. - I. 39.0. (A késő avar kori temetkezések a szlovákiai Zsitvaton. Szlovák Régészet).

¹⁰ Mikuláš Dušek: Kotázkam pravekého vývoja Juhozápadného Slovenska. Študijné zvesty AU SAV č. 6 (Dél-nyugat Szlovákia ókori fejlődésének kérdéseihez. A Szlovák Tudományos Akadémia Régészeti Központjának Tanulmányi Füzetek, 6. szám (Nitra) Nyitra 1961.87.o.

nemcsak főzésre, hanem tárolásra is használták.¹¹ Sokfelé előkerült a mitikus „agyagisten”.¹²

Falunkban és a szomszédos települések határában a neolit, a paleolit, az égett agyag- kerámia korszak, a vaskorszak, az észak-pannoniai bronzkorszak, majd az ún. barbár, a római, a pannon-szláv, ill. a magyar honfoglalás és kalandozások-kori leletek kerültek felszínre.¹³ Szűkebb régiókban, a vaskorban a fejlődés már meghatározható népelemhez kapcsolódott.

Településünk 1220-ban került ki a komáromi várbirtok földterületéből. Okmányok, adománylevelek utalnak arra, hogy a falu határában – komáromi várföldekből adományozás útján a királytól birtokot, illetve földet vagy szántót kaptak várjobbágyok, főrangúak, közöttük madari nemesek is. A négy szántó adományozásáról szóló oklevél 1278. június 2-án kelt. Egy Marcellus nevű szolgagyőri várjobbágy neve maradt fenn, aki II. András királytól kapott nemeséget és birtokadományt Madarra. Így lett ő a falu első nemes földesura.¹⁴ A nemesi rangot jelentő és birtokadományozó oklevél madari Marcel és három fia, Benedek, Marcel és Éliás nemesi jogait és kiváltságait megerősíti. I.(Nagy) Lajos király 1360-ban madari Marcel leszármazottjait nemessé teszi, birtokokat adományoz nekik azért, „mert a sólyom- vadászatban igen kedves szolgálatokat tettek.”¹⁵

A XIV. század végétől – egy házasság révén – a Posár család lesz több mint 250 évig a falu földbirtokosa. 1485-ben Mátyás, Magyarország királya, a Posár család több tagjának adományozott birtokot Marcelházán és Madaron. A XVIII. század közepétől a Pálffy- hercegek és Czirák-grófok váltogatták egymást, mint birtokosok, településünkön és a környező falvakban.¹⁶

1.2 A község születése és elnevezése

Községünk „születésének” dátumát 1205-ben jelöli meg¹⁷ az a lexikon, amit 1978-ban adtak ki, történészek szerkesztésében. A mű az akkori Csehszlovákia területén lévő valamennyi település múltjával kapcsolatban közölt adatokat.

Anonymus gestája¹⁸ szerint településünk a magyarok honfoglalás körüli időszakában épített komáromi ősi vár¹⁹ vonzáskörzetébe tartozott.

¹¹ Zlata Čilinská. Výskum v Žitavskej Tôni v r. 1960. Archeologické rozhledy XIII. 1961 str. 850-851, 860-866. (Lelőhely Zsitvatőn 1960-ban. Régészeti Szemle, 13. évf. 1961., 850-851, 860-866 old.)

¹² Kalicz János: Agyag istenek, Budapest, 1970, 35-65.o.

¹³ Súpis pamiatok na Slovensku (Műemlékek Szlovákiában (Bratislava) Pozsony, 1978, 326.o.

¹⁴ Dr. Szénássy Árpád, honismereti Kiskönyvtár 34. szám 4. o.

¹⁵ Dr. Nagy Lajos: Madar 1198-1998 28-29. o.

¹⁶ A Bátorkeszi Római Katolikus Egyház jegyzőkönyve, III. kézirat, 12-27.o.

¹⁷ Retrospektívni Lexikon Obci ČSSR A Csehszlovák Szocialista Köztársaság községeinek múltidéző Lexikona Prága 1978, 912. o.

¹⁸ Anonymus Gesta Hungarorum, Hasonmás kiadás, Pais Dezső fordításával, Bp. 1975. 94. o.

A XX. század 80-as éveinek elején egy magyar történész – Kristóf Gyula – kutatásai hoztak új adatokat a felszínre.”A vármegyék kialakulása Magyarországon”– című könyvében jelentette kutatásának eredményét: Imre király- (akit apja III. Béla már 8 éves korában 1182-ben királlyá koronáztat) – „királyi madarászokat”(solymárokat) telepített le 1198-ban az akkori létező Mercse falu földjeivel határos területre. (Királyi birtokadományozó oklevelekben 1279-ben Mercsey formában írták a község nevét.) Madar település tehát, a királyi madarászoktól kapta a nevét 1198-ban.

A falu nevének eredetére utaló feljegyzést - A szlovákiai helységek honismereti szótárában²⁰ találhatjuk meg, melyet a Szlovák Tudományos Akadémia gondozásában adtak ki Pozsonyban 1977-ben. A 265. oldalán így ír községünk-ről: „Obec kráľovských sokoliarov sa spomína 1205-1235” (Magyarra fordítva: A királyi solymárok községét 1205-1235 óta említik.)

A népi emlékezet²¹ tud arról is, hogy a királyi madarászok faluja hol terült el. „Az Ördögös nevű domb” – így őrizte meg a hagyomány – alatt húzódott hosszan a Szentkirálykúti dűlő. Ennek jobb oldalán terült el Mercse falva, bal oldalán pedig Szentkirály faluja, s ez lett a királyi madarászok lakhelyévé.

Az elmúlt években, több változatban is szerepelt a település neve. IV. Béla 1252-ben kiadott latin nyelvű okmányában a település MODOR néven szerepel,²² Lajos király 1360-ban birtok és nemességet adományozó oklevelében a falu nevéként a MADÁR található.²³ 250 éven keresztül a település neve MADÁR²⁴ A II. világháború után, amikor a szocialista Csehszlovákia részévé lett, a szláv Modrany nevet kapta. Hivatalosan a térképeken a Modrany forma szerepel, de a felvidéki magyar ajkú lakosság továbbra is csak Madarnak hívja a települést.

2. Madar hitvilága

A reformáció előtti századokban alig volt olyan falu, ahol kőtemplom és plébános ne lett volna. Kifejlett katolikus kultúra volt itt, és a környező településeken. A török világban sajnos a kőtemplomok elpusztultak. Nem így Madaron. Levéltári adatok bizonyítják, hogy Madar 1220 és 1550 között a bátorkeszi római katolikus egyház filiája volt.²⁵ Az 1568-as Canonica Visitatio (egyházlátogatás) Komárom vármegyében 9 katolikus plébánust említ, köztük a madari plé-

¹⁹ Soltész Erzsébet Régi magyar várak. Békéscsaba, 1993, 20. o.

²⁰ Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. I-II, Bratislava, 1977.

²¹ Fábrik Albert, madari lakos.

²² Dr. Nagy Lajos: Madar 1198-1998. 24. o.

²³ János Böszörményi: Stáročia obce Moča (Dunamocs évszázadai). Bratislava (Pozsony), 1990. 29. o.

²⁴ Súpis pamiatok na Slovensku (Szlovákiai műemlékek leírása). (Bratislava) Pozsony, 1994, 326. o.

²⁵ Szalay Sándor, A falu krónikája. Kézirat.

bánust, Antalt (Antoniust) és a bátorkeszi Mihályt. A környező falvakban már sehol sem volt plébánus, mert legtöbbje megnősült és átállt falujával együtt a protestáns hitre. Madarnak tehát 1550 és 1570 között az Antal nevű szerzetes a papja. Iskolája, parókiája és kisméretű kőtemploma működik itt az egyháznak. A kőtemplomot a törökök mecsetté alakították át és 1684-ig használták.

Az első reformátor, Singelius Bálint, előbb komáromi, majd hetényi és nagyszombati pap volt.²⁶ Nagy hévvel és nagy eredménnyel terjesztette később a reformációt „Komáromban szertejárván” - Huszár Gál, komáromi prédikátor, akit ezért Komáromból kitiltottak.²⁷ Talán ennek a két reformátornak és Szenczi Czene Péter, felső-magyarországi suprintidens (püspök), újvári református prédikátornak köszönheti Madar, hogy felébredt, és a reformáció útjára lépett. A református közösségnek 1620-tól van Madaron megválasztott lelkipásztora.

Az ellenreformációval, a katolikus hit visszaállítására való törekvéssel együtt elindult a protestánsok üldözése is. Ezzel egy időben egy másik, súlyosabb veszedelem is zúdult a szerencsétlen lakosságra, nem kímélve sem a katolikus, sem a protestáns felekezetűeket. Az 1526. augusztus 29-ei mohácsi csata után megvetette lábát Magyarországon a török. Esztergom várát 1543-ban bevették, majd nem sokkal ezután Komáromot is. Madar és környéke török fennhatóság alá került. A defterek (adóösszeírók) 1552-ben községünkben 22 lakott házat találnak. A falu 1543 - 1684 között az esztergomi szandzsák – török közigazgatási – területekhez tartozott.²⁸ Az 1570-es adóösszeírás alapján tudjuk, hogy községünk bíróját Vitálos Máténak hívták, a házak száma 40, az adófizető férfiak száma 115, és a település lakóinak száma 400 volt.²⁹

Komárom 1594-ben, rá egy évre, 1595-ben Esztergom is felszabadult a török uralom alól, hogy egy újabb hatalom bérencei, a császári katonaság vegye át a hatalmat. A vallásüldözés még nagyobb erővel indult meg. A német katonaság zsarolta a vidéket, kétségbeejtő szegénység uralkodott. A császári zsoldosok pusztítása kegyetlenebb volt még a török pusztításnál is. Ezért Komárom vármegye keleti része, és vele együtt Madar is behódolt a törököknek, és adót fizetett nekik. A falvak a török megszállás alatt is egyre pusztultak, de a bégek legalább a vallásuk miatt nem üldözték a lakosokat. Érsekújvár bevétele után, 1663-ban, még több falu vált ez ellenség martalékává. 1669-ben Gyalla, Udvard, Kürt, Fűr, Jászfalu, Csúz stb. Érdekes, hogy Madaron a házak száma 20-ról 50-re emelkedett ez időszak alatt, amely jelenségnek az okát nem ismerjük.³⁰

²⁶ Kúr Géza: Komáromi Református Egyházmegye. Pozsony, 1993. 44-45.o.

²⁷ Gyulai Rudolf: Komárom vármegye és város történetéhez. 1891. évi Egyleti jelentés. 16. o

²⁸ Fekete Lajos: Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása. Bp, 1943. 41-42. o.

²⁹ Szalai Sándor: A falu krónikája.

³⁰ Kúr Géza: Küzdelmeink, Komárom 1932, 29.o

2.1 A madari református gyülekezet lelkészei napjainkig

1. **Alistáli János** – a csallóközi Alistálról (Dolný Štál) származik és 1620 táján került Madarra lelkésznek.³¹

2. **Szomódi János** – a magyarországi, Komárom megyei Szomód szülötte, egy díjlevél adata áll rendelkezésünkre - 1654-ben került Madarra prédikátornak. - A fennmaradt díjlevél tételei elmondják, hogy a XVII. század közepén a falu reformátussága hogyan fizette meg papját:

„a. Pénz 25frt.

b. Minden ekés gazda fél mérő búzát.

c. Négy hold őszi vetés 3 szántásban, felarattyák, behorgyák.

d. Tavaszi két hold, nem arattyák meg, de behorgyák.

e. A paróchiához tartozó rétet lekaszálják, felgyűjtik, behorgyák.

f. Minden háztul egy-egy szekér fa.

g. Két hold kenderföld.

h. Halotti tanítástól denár 25.

i. Copulatio-tul is denár 25.

j. Keresztelőtül denár 6, s egy kenyér, egy tik. Introductio-tul is.

k. Praebenda bor 1 pint, minden kicsapolt hordóbul.

l. Vagyon a paróchiához egy szőlő, ezt bekapálják.”³²

3. **Kiskó István** – a gyászévtized lelkésze Madaron. Az ellenreformáció ekkor indul meg igazán. Az 1674-es év elején minden protestáns lelkészt megidéztek a pozsonyi törvényszék elé. Madarról is elment Kiskó István, református prédikátor. Gályarabságra ítélték, és ott is halt meg. *Szelepcsényi érsek - I. Lipót királytól (1657-1705) engedélyt kért és kapott, amelynek alapján - összehívta 1674. március 5-re Pozsonyba az ország 33 vármegyéjéből a protestáns lelkészeket és tanítókat.* A törvényszék elé megidézettek száma 715 volt. A tilalmak ellenére az ország különböző részeiből több mint 300-an jelentek meg a 32 tagból álló rendkívüli törvényszék előtt. A komáromi egyházmegyéből 12 református lelkész jelent meg (köztük Kiskó István Madarról).³³ A „Vésztörvényszék a hitükhöz ragaszkodókat és a hitüket meg nem tagadókat börtönre és gályára ítélte”³⁴ Kiskó István sorsáról ettől fogva nincs tudomásunk. Ugyanerre a sorsra jutott Sajószentpéteri Márton, hetényi lelkész is. Őt azonban kiszabadították, és hazatérhetett.

4. **(Sajó)Szentpéteri Márton** – A Borsod megyei Szentpéteren született 1634-ben. *A hetényi református egyház 1666-ban választotta meg őt lelkészévé, s innen idézték meg a „Delagatum Judicium” elé. Fej- és jószágvesztésre ítélték, majd a lipótvári börtönbe szállították.* 1675. március 18-án bilincsbe verve Tri-

³¹ Uo. 109. o.

³² Kúr Géza: Komáromi Református Egyházmegye, Pozsony, 1993, 199.

³³ Dr. Nagy Lajos: Madar 1198-1998, 106. o.

³⁴ Zsemlye Lajos: Adatok a hetényi református Egyház múltjából, 19. o.

esztbe hajtották, ahol hajóra tették, és Piskáriába vitték. Kilenc hónapig volt gályarab. 1676. február 11-én szabadult, s száműzetésének letelte után a madari egyház lelkésze lett. Halálának helye ismeretlen. Madaron való működését az egyház birtokában lévő régi „Úrasztalon” (maradványán) a felirat így említi: „*Ez asztalt készítette az Úr dicsőségére Komáromban Lakozó Szőke Asztalos András A madari Reformáta Eklesia számára Tiszt. Szent-Péteri Márton Uram prédikátorságában Anno Domine 1681.*”³⁵ Egy 1681-ei feljegyzés szerint a madari gyülekezet prédikátora lett, aki kezdeményezte a falu templomának megépítését.

5. **Oroszi István** – Nem tudhatjuk, hogy a madari református egyházközség mikor hívta meg lelkészéül (a palánki egyházmegye területéről), de mindvégig megmaradt a palánki egyházmegye esperesének.³⁶ A protestantizmusra nézve kritikus történelmi időszakban végezte egyházi szolgálatát.

Halálának időpontjáról közvetlen adatunk nincs. Elképzelhető, hogy 1712 januárja után halt meg.

6. **Szombati István** – 1712 és 1727 között volt a falu református lelkésze. Egyetlen adat maradt fenn róla 1713 januárjában, Magyarai Pétertől, a Felső - Duna melléki egyházterület püspökétől.³⁷

7. **(Nagymegyeri) Besnyei György** – Nemesi család leszármazottja.³⁸ A csalátlóközi Nagymegyer (Veľký Meder) szülötte. Pontosán nem tudjuk mikor született 1675-ben, vagy 1676-ban. Debrecenben tanult 1698-ban. 1708-ban már Vágfarkasdon (Vlčany) lelkipásztor. A következő állomáshelye Kamocsa (Komoča). E szolgálati helyéről került Madarra, ahol azután egészen a haláláig végezte a papi teendőket. 1727 és 1749 között volt madari lelkész. Ám itt is megtartotta esperesi tisztét, amelyet 1712. február 2-ától viselt. A komjáti (Komjatice) egyházmegye utolsó esperese volt. A mindennapi lelkészség mellett tudományos munkával is foglalkozott. Kéziratban *(a Debreceni Református Kollégium könyvtárában őrzik)* maradt fenn az életműve: *Szent Biblia, azaz: Ó- és Újtestamentumi szentírás. 1740-ben jelent meg „A szent Dávid százötven zsoltárainak könyve (az eredetiből fordítva)”. Két imádságos könyve is megjelent madari lelkészségének idején. Keresztyéni „közönséges könyörgések” (1743) „Háborúi könyörgések” (1745). Madaron halt meg 1749. április 9-én.*

8. **Sulyok Sámuel** – A madari egyházi jegyzőkönyvben egyetlen adat maradt ránk róla: „1762. augusztus 3-án meg halván Tisz. Sulyok Sámuel úr, ennek az Ekléssiának 14 esztendőig való Predicatora. Administralta az Eklessiát egy Öreg Vacantiaba lévő Dienes János nevű Pradicator, a következő December hónap 18-ik napjáig”.³⁹

³⁵ Dr. Nagy Lajos: 107. o.

³⁶ Uo.

³⁷ Dr. Alapi Gyula: Komárom megye nemes családjai, Komárom 1911, 23.o..

³⁸ Egyháztörténeti Lexikon – Zoványi Jenő, Bp. 1977. 73.o. (Szerkesztette: Dr. Ladányi Sándor.)

³⁹ Dr. Alapi Gyula: I. m. 230.o.

9. **Ramotsai Márkos Péter** – 1762. december. 18. Több évtizedet töltött Madaron, pásztorolva a gyülekezet népét. (1792)

Nemesi családból származott, Ramotsai Márkos György fia.⁴⁰ Madarra kerülése után ő kezdte el írni a gyülekezet krónikáját (1762. augusztus 3-ig visszamenőleg) és jegyzőkönyvét, illetve anyakönyveit. Feljegyezte, hogy jelenlétében Komáromban a nemes vármegye épületében olvastatott fel II. József Türelmi Rendelete. Nagyon sokat tett a gyülekezet épüléséért és a fegyelem igeszerinti megszilárdításáért. Nem alkudott meg senkivel szemben sem. Gyülekezeti szolgálatának Madaron eltöltött esztendei alatt tíz alkalommal készítette el a pontos és részletes lélekszám kimutatást.⁴¹

10. **Őri Fábián Pál** – (Kocsi) Fábián Pál de Felsőőr fia, nemesi származás. A család nemességük igazolását 1767-ben kérte.⁴² „*Felső Őri Fábián Pál, született Kotson Komárom Vármegyében. Gyermekségében tanult Kotson az ott lévő jó Oskolában. Onnan küldetett a Modori Evangelicum Gymnasiumba 1777. esztendőben. Onnan a Debreceni Református Collegiumba 1780 esztendőben, 1789 esztendőben vitetett a Hajdú Böszörményi Reformata Oskolába Rectornak. El végezvén Rectori Hivatalát 1790. esztendőben ment Német Országba, az Erlangi Universitasba, ahol is hallgatta Seiler Annmon, Haenlein Meier, Menset Professzorokat a Theologiába, Physicaba. Onnét meg térvén 1798. esztendőben, hívatott a Madari Reformata Ekklesiától a L. Pásztorságra, melyet el is fogadván d. 24. február abban az esztendőben, be is köszöntött.*” Felesége Tóth Klára, akivel 1794 tavaszán kötött házasságot.⁴³ Szintén Kocs községből származott, akárcsak ő. Isten három gyermekkel áldotta meg házasságát. Mindegyik gyermeke Madaron született. Eszter 1795. július 2-án, fia Pál 1798. április 20-án, kisebbik lánya Krisztina 1804. február 20-án.⁴⁴

Őri Fábián Pál elhunytáról - Kocson van eltemetve - a következő beírást találjuk az anyakönyvben: „*T. F. Őri Fábián Pál Úr a ref. Szent Ecclesia 32 esztendőig volt lelki pásztora, a komáromi tractus 10 esztendőig rendes nótáriusa, 60 esztendő. Elhunyt 1825. április 20-án. A halál oka: elgyengülés.*”⁴⁵

11. **Bese János** – Káplánként csupán egy évet szolgált a paróchus nélkül maradt madari gyülekezetben, ám fenyítő hangú, számon kérő igehirdetéseivel nagy vihart kavart.⁴⁶ A gyülekezet s annak presbitériuma, a testület ülésén elfo-

⁴⁰ Érdekes, hogy a madari reform. egyházközség lélekszáma már 1970-ben elérte az 1000 főt. Uo. 4-6. o.

⁴¹ Uo. 4-6.o.

⁴² Dr. Alapi Gyula: I. m. 145.o.

⁴³ A madari ref. Egyház születési és keresztelési anyakönyve - a továbbiakban: M.R.E. h. ak. I. 35.o.

⁴⁴ M.R.E. szk. ak. I. 198, 216, 251.o.

⁴⁵ A madari ref. Egyház halálozási anyakönyve - a továbbiakban: M.R.E. ha. ak. II. 1. o.

⁴⁶ A Madari Református Sz. Eklesia Jegyző Könyve, melybe az Eklesiába esett emlékezetesebb dolgok Esztendőkről Esztendőkre és napról napra feljegyeztettek. - a továbbiakban: M.R.E. jkv. I. m. I. 294-197.o.

gadott határozat értelmében kérelmezte a lelkipásztor áthelyezését.—„erőitlen a beszéde és gyenge a hangja a nagyméretű madari templomhoz” indoklással. A kéréssel foglalkozott az egyházkerületi közgyűlés, amely 1826. március 24-26-án a következő határozatot hozta: „*A Madari Reformáta Ekklesia dolga: Madari Ekklesiát a szokott úton, módon egy alkalmas Lelki Tanítóval töltsé bé. - Tiszteletes Bese Úr egy jó Ekklesiával consoláltathassék*’.⁴⁷

12. **Szendrei Mihály** – Madarra jött prédikátornak 1826 június 20-án.⁴⁸ A madari panasz így nyert orvoslást. (Szendrei Mihály a bátorkeszi egyházat hagyta ott Madarért, és ki mást is helyezett volna oda az egyházhatóság, ha nem Bese Jánost. Így ő is jól járt, mert egy nagy gyülekezetet kapott).⁴⁹

Nemes Szendrei Mihály - idős emberként, 63 évesen jött Madarra lelkésznek - papi szolgálatát beárnyékolja az 1831-1832-es kolerajárvány. 1831-ben 160 református halt meg Madaron. Valamennyinél a halál okaként a kolera van feltüntetve.⁵⁰ 1832-ben már „csak” 37-en haltak meg kolerajárványban.

1835. január 9-én „*meg hal Tiszteletes, Tudós Szendrei Mihály Úr Madari Predikátor, 73 esztendő volt. A halál neme: forráság.*”

13. **Bese János** – „1835. esztendő április 12-én Bese János Bátorkesziről a V. Tractus megegyezésével és az egész gyülekezet közakarattal történt elválasztása szerint Madarra jöven Prédikátornak.”⁵¹ Isten útjai nem emberi utak - e szavakkal kezdte beköszöntő igehirdetését – (a jegyzőkönyvi okirat szerint)⁵² – Madaron.

Az 1842. október 29-én és 30-án⁵³ - Pápán megtartott egyházkerületi közgyűlésen a komáromi egyházmegyéből, mint tanácsbíró vesz részt. Ez a tisztesége még 1853 után is megmaradt.

14. **Bese Elek** – Apáról fiúra szállt a papi hivatás, s ez bizony Madaron nem tetszett.⁵⁴ Mindezt a dunántúli egyházkerület jegyzőkönyvéből tudjuk, mely Balatonfüreden, 1861. május 23-26 között tartott ülésén kelt. A jegyzőkönyvi anyagából megtudjuk, hogy egy beadvány érkezett a komáromi egyházmegyére, innen a főtiszteletű egyházkerületre, amelyben Bese Elek urat, Madar lelkészét szeretnék leváltatni. „*kéri mással fölváltani, mivel az csak most nevezett lelkész úr, folyó pénzben kívánja fizettetni készpénzfizetését, az eddig nálok gyakorlatban volt pár szám szerint buza - fizetést megváltoztatni nem engedi, templombeli tanításait ingerlésig ható, folytonos betegsége miatt hangja gyenge, a vasárnapi*

⁴⁷ A helvetziai vallástételt követő Túl a Dunai Superintendenciának Protocolliuma. A Dunántúli Ref. Egyházkerület Tudományos Gyűjteménye (a továbbiakban: D. R. Ek. T. Gy) Pápa. Egyházkerületi Közgyűlési anyag (Ek. Ka) Bőny, 1826. 53. pont. 21.o.

⁴⁸ M.R.E. szk. ak. II. 34. o.

⁴⁹ Kovács József: Bátorkeszi reformátusságának története, kézirat (Kovács József a XIX. század második felében hosszabb ideig volt Bátorkeszi ref. lelkésze)

⁵⁰ M.R.E. ha. ak. II. 35-49, 50-53, 63. o.

⁵¹ M.R.E. szk. ak. II. 85.o.

⁵² M.R.E. jkv. I. m. I. 299. o.

⁵³ D. R. Ek. T. Gy. Pápa, Ek. Ka. Révkomárom, 1853. november 21-24. 18. o.

⁵⁴ M.R.E. jkv. I. m. I. 311-317.o.

közmunkát nem tilalmazza, megválasztásakor a választási okmányt sokan erőszakolva írták alá, s megválasztása csak három évre történt.”⁵⁵ A madari gyülekezetet ezért a beadványért megrogták.

15. **Kiss Béla** – Az 1874-ig Madaron szolgált lelkészek közül ő az első, aki - ceruzarajzzal készített - arcképet halála előtt az egyházközségnek ajándékozta, azzal a kikötéssel, hogy sem mutogatni, sem róla másolatot készítenni nem szabad.⁵⁶ 28 esztendőn keresztül volt lelkésze a madari gyülekezetnek, 1874. január 21-től 1902. május 14-ig. Néhány fennmaradt ígehirdetése⁵⁷ képzett teológusra vall. Jegyzőkönyvei, a gyülekezeti krónika vezetése, messze kimagaslanak az öt megelőző lelkészek munkái közül.

Az 1886-os mindent elpusztító tüzeset következtében súlyos anyagi helyzetbe került a református gyülekezet. A nehéz anyagi terhekkal nem tudott megbirkózni az egyházközség, hiszen mindent újjá kellett építenie. Ez idő tájt vette kezdetét a Madari Református Egyház eladósodása, amely azután több mint fél évszázaddal később tetőzött. A gyülekezet szembefordult lelkészével, megvádolta őt az egyházi közvagyon tisztátalan kezelésével. Ez a helyzet odáig fajult, hogy 1899. szeptember 1-től már a lelkész szolgálatát sem igényelte. Az egyházi főhatóság Pázmány Vince nevű segédlelkészt⁵⁸ helyezett Madarra a paróchus mellé, aki azután Kiss Béla haláláig (1902. május 14.) végezte a községben, a reformátusság körében a lelkészi szolgálatot.

16. **Udvardy Gyula** – a megüresedett lelkészi állás betöltésére az egyházközség presbitériuma a jókai (Jelka) lelkészt, Udvardy Gyulát választotta meg.⁵⁹ Az 1902. szeptember 7-én tartott presbiteri gyűlésen Pázmány Vince segédlelkész felolvassa Udvardy Gyula levelét, amelyet a presbitériumhoz intézett. Ebben „*szeretetteljes szavakban köszöni meg a gyülekezetnek lelkipásztorrá történő megválasztását, s a lelkészül való meghívást elfogadja, és egyben tudatja, hogy f.h. 9-én a gyülekezetben meg fog jelenni, addig is Isten megáldó kegyelmét kéri az egész gyülekezetre.*” A Madarra költözésének dátuma 1903. március 15. Tizenkilenc éven keresztül, haláláig, volt az egyházközség lelkipásztora. Hatalmas feladat hárult rá. A madari egyház az 1886-os pusztító tűzvész következményeit sem tudta még teljes egészében felszámolni, amikor 1904-ben ismét leégett a falu. Az 1904. augusztus 2-án tartott presbiteri gyűlésen már a leégett épületek (templom, paróchia, iskola, tanítólakások) tervezett felújításával foglalkoztak és elkészítették a nevezett munkák költségvetését. A községben eltöltött szolgálati idejét két óriási jelentőségű történelmi esemény árnyékolta be: az I. világháború és a trianoni békeszerződés, melynek következményeként a falu tovább már nem

⁵⁵ D. R. Ek. T. Gy. Pápa, Ek. Ka. 15. pont. 7. o.

⁵⁶ M.R.E. jkv. I. m. 11.218. o.

⁵⁷ Ref. Lelkész Hivatal - Madar – Irattár.

⁵⁸ M.R.E. jkv. I. m. II. 227.0., M.R.E. jkv. I. m. IV. (1945) 58. o.

⁵⁹ Szolgált Madaron. M.R.E. jkv. Presbiteri jegyzőkönyve II. 1899-1902 között, Ref. Lelkész Hivatal Madar.

része Magyarországnak, és az egyházközség sem a dunántúli egyházkerületnek. Udvardy Gyula, Madar lelkipásztora fiatalon, 52 éves korában halt meg

17. **Mokos Kálmán** – 1892-ben, Kisújfalun, tanítói családban született. Az egyházmegye ideiglenesen beszolgáló lelkészül Zsemlye Lajos hetényi (Chotin) prédikátort nevezte ki. Az 1922. szeptember 9-én tartott presbitergyűlésen, Zsemlye Lajos helyettes lelkész bemutatja a „326 madari egyháztagnak beadványát, amely szerint a megüresedett lelkészi állást tiszteletes Mokos Kálmán komáromi hitoktató lelkész úr meghívásával kívánja betölteni”. Így kezdődött el madari református egyháznak az a 37 éves időszaka, amelyben Mokos Kálmán volt a lelkipásztor. „Váratlanul távozott az élők sorából”. Nagy Sándor esperes a Zsinati Elnökségnek (Rimavská Sobota) Rimaszombatba az alábbiakat írta ezzel kapcsolatban: „Szomorú szívvel kell közölnöm, hogy Mokos Kálmán a madari egyházközség lelkipásztora 1959 nov. 16-án reggel meghalt. Szombaton du. 4 órakor (14-én) agyvérzést kapott. Eszméletlen állapotban szállították be a komáromi kórházba. Vasárnap este újabb vérömlés történt, amivel a szervezet már nem tudott megbirkózni. Temetése Madaron lesz november hó 18-án, szerdán 13 órakor.”⁶⁰ Nemzethű magyar volt. Amikor Madar 1938 és 1945 között ismét Magyarország részévé lett, örömmel üdvözölte a reménykeltő eseményt. Soha nem tudott megbékélni azzal a ténnyel, hogy az 1930-as években több család kilépett az egyházból, (a neveik olvashatók a presbiteri jegyzőkönyvekben).⁶¹

A II. világháború után Madar (Modrany) végérvényesen Modrany lett, mivel a szocialista Csehszlovákia részévé vált. Mokos Kálmán lelkészsége idejében történt a reformátusság és a katolikusság deportálása, és kitelepítése, mely sok családot érintett.

Mokos Kálmán kiváló szónoki tehetséggel bírt, református papként igen népszerű ember volt a madariak körében.

18. **Rácz László** – Mokos Kálmán halála után a megüresedett lelkészi állást vele töltötte be a presbitérium. Sókszelőcén (Selice) volt előzőleg 19 éven keresztül lelkipásztor.

1961. szeptember 15-én foglalta el új szolgálati helyét Madaron. Lelkiségekben más típusú lelkész volt, mint elődje. Felesége, Rácz Ilona imádta a gyerekeket. Szeretettel, mélységes hitével sok gyermeket vezetett az Úr Jézushoz. Végtelen türelemmel volt mindenkire. Sugárzott róla az Isten szeretete.

Rácz László 1977-ben ment nyugdíjba, az akkori államhatalom a háttérből „csendesén” kényszerítette, az egyházi vezetés pedig asszisztált hozzá. Négy gyermekük született: László, Ilona, Anikó és Elemér. A Madaron eltöltött 16 év szolgálatát a gyülekezet egy lelkiekben gazdag istentisztelet keretében köszönte meg 1990. szeptember havának első vasárnapján. 2000-ben halt meg Komáromban, ott is van eltemetve.

⁶⁰ M.R.E. jkv. I. m. II.221.o. III.19, 22, 31. o.

⁶¹ A 311-1959. SZ. esperesi jelentés, Hurbanovo -1959. XI. 17.

19. **ThDr. Nagy Lajos PhD** – Perbetén született. Iskoláit Magyarországon végezte. 1966-ban kezdte el segédlelkészi szolgálatát előbb Ácson majd Kaposvárott. Két tanulmányi szemeszt a németországi Halléban, a Teológiai Fakultáson töltött.⁶² Házasságot 1969. március 15-én kötött Papp Saroltával. Egy gyermekük született, Zsolt. 1969. november 15-e és 1980. május 1-e között a komáromszentpéteri református egyházközségben szolgált. 1980. május 1-től Madar lelkésze, 1998. március 28-tól a komáromi református egyházmegye esperese. A Szlovákiai Calvin János (Komárom) Teológiai Akadémia egyháztörténet tanára. 1996 novemberében tette le nagydoktori vizsgáját a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának Doktori Tanácsa előtt. A lelkész mellett kurátorok voltak az elmúlt évek során: id. Kovács Béla, Ipóth András, Szuri András és Seres Sándor. 1998. február 1-től új egyházközségi gondnokok szolgálnak a lelképásztor mellett: Kun Dezső és Madarász Zoltán. Az egyház kántora: Szabó Benő. Nagy Lajos hetvenedik életévét betöltve 2013-ban vonult nyugalomba.

Ma a gyülekezet prédikátora Csiba Zoltán, aki beosztott lelkészként a komáromi gyülekezetben szolgált 6 évet. 2014-ben a madari gyülekezet megválasztotta és szeptember 7-én beiktatta, mint a Madari református egyház hivatalos szolgáját. Gondnokai 2014. január 1-étől: id. Szabó Zoltán, Fišer Angéla és Turányi Anikó.

2.2 A református templom, mint artikuláris hely

A XVI. század első harmadában épül fel a település első katolikus temploma. *1570-től a török mecsetként használja a kisméretű kőtemplomot.*⁶³

A község református lakosságának 1586-tól van – fából, deszkából összeácsolt – temploma. Ez a „fabarakk” templom akkor az alsó faluvégén állt. A református kőtemplom a törökök községünkbeli való távozása után a mecset helyén épült, a mecset hátsó és jobb oldali falai egy részének felhasználásával.⁶⁴ A református templom építését 1687-ben kezdték meg, és 1691. január 6-án szentelték fel.

A „Leopoldina Explanatio” 1691-ben, (Lipót király rendelete) kimondta, hogy csak a soproni artikulásokban (törvénycikkben) megjelölt helyeken lehet a protestánsoknak szabad vallásgyakorlata, másutt csak magán istentiszteleteket tarthatnak, közös imaházukban nem jöhetnek össze, és nem tarthatnak papot. Az Országos Monográfiai Társaság által kiadott dr. Borovszky Samu Magyarország vármegyei és Városai című művéből; így ír a madari artikuláris helyről: *„Madar község sok ideig artikuláris hely volt, a hová a komárommegyei Csúz, Csehi, Jászfalu, Szentpéter, Martos, Ógyalla, Perbete, D.-Radvány és az esztergommegyei Kisújfalu, Búcs és D.-Mócs községekből a református hívek istentiszteletre*

⁶² Dr. Nagy Lajos: 124. o.

⁶³ Szalai Sándor: A falu krónikája. Kézirat.

⁶⁴ M.R.E. jkv. IV. 32-37. o.

jártak.” A környező falvak reformátussága tehát Madarra járt istentiszteletra egészen II. József Türelmi rendeletéig, azaz 1781-ig.⁶⁵

A szájhagyomány szerint a Perbete és Szentpéter felől jövő hívőket az ellen-reformáció hívei többször meglesték és megverték. Ezért ezt a hegyet a mai napig Les-hegynek hívják. Ennek ellenére kitartóan jártak a madari istentiszteletekre a környező falvakból asszonyok és férfiak, idősek, fiatalok, sőt “minden-órás” várandós nők is. Az anyakönyv bejegyzéséből tudjuk, hogy 1780. január 1-én Perbetéről érkeztek Berecsik András és Kotsis Erzsébet, aki itt szülte meg a templomban lányát, Erzsébetet, akit azonnal meg is kereszteltek.⁶⁶

2.3 A templomépítés

A református templom 1687-1691-ben épült eredetileg gótikus stílusban. Egyenes mennyezetű teremtemplom, oldalról félköríves ablakok világítják meg. „Csúcsos főhomlokzatba illesztett előreugró tornya van. A mellékhomlokzatok támpillérekkel vannak ellátva. A homlokzatot övpárkányok, a tornyot minden emeleten falsávkeretek tagolják. A tornyot öblös sisak fedi, amely korongszerű oromzaton nyugszik. A portál előtt voluta díszes nyitott bejárati rész van” írja Szénássy Árpád a Madari látnivalókban.⁶⁷ A templom magassága 30 méter. A torony tetején a reformátusság jelképe, egy csillag hirdeti a hívek hovatartozását. Két bejárata van a templomnak, a főbejárata az utcára néz, ami arra utal, hogy még a Türelmi Rendelet kiadása előtt épült. A második bejárat a felső oldalon található, a templom hátsó felében. Ez a bejárat a férfiak bejárata a mai napig.

A község egy 1763. január 28-ai feljegyzés szerint csaknem teljes egészében elpusztult a földrengésben. Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és Városai című művében így ír erről: *”Négy ízben ment által rajtunk az Istennek földindulásbéli ítéletje, melyek közül a második ízben oly nagy volt, hogy a házak egyetemben összedülének s a templom boltozatja ketté szakada, kő falai megrepedtenek és az egész alkotmány oly erőszakot szenvedve, hogy a dél felé való szegeletnek még a fundamentum kövei is megrepedtenek, a 72 esztendő templom karai leroskadtnak. A föld sok helyeken meghasadozván, fővénnnyel egyvelges vizet okáda ki. Ugyanezen esztendőben akkor uralkodó felséges királyasszony, a felséges Mária Therezia engedelmet és szabadságot publikálván a földindulás által lett templombéli romlások építésekre - mi is a fentebb említett romlásokat megépítettük.”*⁶⁸

Klasszicista stílusát 1763 komáromi földrengés átépítése után kapta. Ebből a feljegyzésből arra következtethetünk, hogy a templomnak már akkor volt karzata. A földrengés kor keletkezett károkat később kijavították, és 1766-ban újra

⁶⁵ Dr. Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és Városai.

⁶⁶ M.R.E. sz. k. ak. -1. 24-30. o.

⁶⁷ Dr. Szénássy Árpád, Honismereti Kiskönyvtár 34. szám 11. o.

⁶⁸ Dr. Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és Városai.

megépítették a karzatokat. Ezek a templom bejárata fölött és a hátsó részében vannak. Ekkor Édes Ferenc volt a bíró Madaron. A templom építésével kapcsolatos feljegyzéseket a „Madari Református Egyház jegyzőkönyveiből” merítették.⁶⁹

1768-as feljegyzésből tudjuk, hogy októberben és novemberben a komáromi asztalosok név szerint: Molnár Mihály és Jókai Sámuel a templom mennyezetén és a karokon végeztek asztalos munkát. A következő évben a templom tetejét deszkázták be.

A gyülekezet szerette volna 1774-ben a templom ajtaját és az egyik ablakát is megnagyobbítani, de csak az ablak nagyobbítását tudták megvalósítani, az ajtó maradt a régi állapotában.

A toronyban kaptak helyet a harangok. A jegyzőkönyv alapján az első harangot 1787-ben öntötték Pozsonyban, mely 3 mázsa és 10 font súlyú volt és 208 forintba került. A második nagy harangot 1798. szeptember 17-én öntötték szintén Pozsonyban, súlya 5 mázsa és 20 font volt, az ára pedig 379 forint.

A templom bejáratától balra, a református iskola mellett van a madari református egyházközségnek egy falábakon álló kis harangja is, melyet 1749-ben öntöttek. A jegyzőkönyvben 1792-ben van róla feljegyzés. Ez a környék egyik legöregebb harangja. A toronyban levő két haragnál kisebb, mindig is falábakon állt. Azért került ide a templom mellé, hogy télen az iskolába járó gyermekeket hívogassa, és este a vármegye parancsa szerint takarodót „hirdessen”. Ha félreverték a kis harangot, akkor az egész falu tudta, hogy tűz van. Mivel a katolikus lakosságnak nem volt sem kápolnája sem harangja, így a katolikusok halottjait ezzel a kis haranggal kísérték el az utolsó útjukra.⁷⁰

A templom 1800-ban kapott nádtetőt, a nádazást Czibor János és Veres János végezte. A tető 270 rft. (Rénes forint) és 14 krajcárba került. Ekkor Kehi Kun András volt a falu bírója, a kurátorok (gondnokok) pedig Lami Ferenc, Édes Mátyás István és Kun Ferenc voltak.

Komáromi mesteremberek 1817 szeptemberében és októberében renoválták a tornyot. *„Két öllel magasabbra építették, a tetején fazsindellyel és a csillagot kicserélték”*, írja a jegyzőkönyv, és mindezt az egyház költségeiből fedezték.

A XIX. század végén és a XX. század elején tragikus napok következtek a falu lakosságának életében, tűzvész ütött ki. Kiss Béla lelkészsége alatt 1886. július 28-án, szerdán, az úgynevezett hegysoron tűz ütött ki, amely iszonyú kárt okozott. Óriási szárazság mellett szélvihar kíséretében dühöngtek a lángok. A Komáromi Lapok tudósításából tudjuk, hogy a tűzvész következtében a falunak több mint egyharmada elpusztult, mintegy 350 ház a melléképületekkel együtt, valamint a takarmány is. A lángok martaléka lett a templom is, leolvadtak a harangok, leégett a paplak, az iskola és a tanítólakás is. A református gyülekezet

⁶⁹ M.R.E. jkv. -1. kötet 1762-től (Ramotsai Markos Péter írásában). 1. o.

⁷⁰ M.R.E. jkv. - 2. kötet.

kilátástalan anyagi helyzetbe került, csak nagy nehézségek árán tudta elkerülni az eladósodást.

Még ki sem heverte a falu az egyik tűzvészt, 18 évvel később, 1904. július 29-én, egy pénteki napon újabb tűzvész égette porrá Madart. Ismét leégett a templom, az iskola, a jegyzőség, valamint 137 lakóház a hozzájuk tartozó 300 melléképülettel.

Az újjáépítési munkálatot a madari egyházközség 1912-ben fejezte be, Udvardy Gyula lelkipásztor idejében. Ezután kerültek fel a toronyba az új harangok, melyeket a gyülekezet Kisgelyőcön öntetett. Három különböző nagyságú harang készült. A legnagyobb felirata: *„Ha az ő szavát halljátok, ne keményítsétek meg a ti szíveteket! Róm. 3,7. Közösen öntette a madari református egyház ima közadakozásban 1922-ben”* A második harang felirata: *„Az Úrnak dicsőség adassék, és az ő neve dicsértessék. 96. Zsoltár 5. v. Közösen öntették a madari református hívek közadakozásból 1923-ban.* A legkisebb harang felirata: *„Háborúságban tűrők legyetek, a könyörgésben szorgalmatosak; Örüljete az örülőkkel, sírjatok a sírókkal. Róm. 12;12,15.”* A madari református egyház részére az ifjúság adománya és a hívek önkéntes adakozása. 1928-ból. Ez a három harang lakozik a mai napig a templomtoronyban, s hívja az embereket istentiszteletre. Játékuk messze hallatszik, reggelente a falu lakosságát ébresztve, délben az ebédidőt jelezve és a nándorfehérvári győzelemre emlékezve, délután 4 órakor pedig a napot zárva. Mivel a tűzben elégett a toronyóra is, így 1922-ben a gyülekezet egy új órát vásárolt Müller János budapesti toronyóra készítőtől. Ezzel a református templom elnyerte mai, végleges formáját.

Az elmúlt században sok csapást mégért ez a csendes hajlék, többek között a II. világháború is rányomta bélyegét. A hívek elbeszéléséből tudjuk, hogy 1944 őszén találat érte a tornyot, szerencsére a harangok akkor nem sérültek meg.

A háború nyomait a madari gyülekezet tagjai 1953-ra végleg eltüntették a templomról. Az 50-es évek végén, a 60-as évek elején tetőcserére is sor került. Felújításokat egyébként gyakran kellett végezni, kisebb külső és belső javításokat egyaránt. 1991. január 6-án nagyszabású ünnepség keretében emlékezett meg a gyülekezet a templom 300. évfordulójáról. Amikor 1993-ban a faluba bevezették a földgázt, a templom is öt új gázkályhát kapott. Ez a modern fűtési technika tette lehetővé, hogy a téli hónapokban fűteni lehetett a templomot, és az istentiszteletek inntől kezdve kellemesebb, melegebb légkörben tartattak.

Az ezredfordulón (2001-2002-ben) a madari gyülekezet nagy elhatározásra szánta el magát lelkipásztorával, Dr. Nagy Lajossal az élen. Közel két évig tartó felújítási munkálatokba kezdtek a templomon. A belső falak nedvességének eltüntetésére egy speciális vakolat került a falakra. A padokat megrövidítették, átfestették, új festés került valamennyi belső berendezésre. A külső fal is új borítást kapott. Sok szorgos kéz dolgozott éveken keresztül, míg újra hálaadó istentiszteletre hívhatták a harangok a madari gyülekezet tagjait. Az építkezést viszont folytatni kellett, mert kiderült, a nedvességet a falakból nem lehetett eltávolítani, így a külső fal mellé árkot ásva szigetelés került a talapzatra. Egy kel-

lemetlen talajbetegség miatt az egész templom padlózatát is ki kellett cserélni. A munkálatok során emberi csontvázakat is találtak, ami arra utal, hogy évszázadokkal ezelőtt temetőként lehetett a mai templom helyén. A modern építészetnek köszönhetően új faburkolatot kapott a templombelső, és a padokat is újakra cserélték, megőrizve az eredeti formájukat és alakjukat. A karzat is új faburkolattal lett ellátva, és a régi padokat ott is felváltották az újonnan készült vörösfenyőpadok. A munkák elvégzése hosszadalmas és költséges volt. Külföldi adományokból, a madari gyülekezeti tagok adakozásából és sok imádkozó lélek segítségével végül elkészült a templom. Isten segítségével 2013-ban már minden a régi, megszokott medrében zajlott ebben a több mint 300 éves református templomban.

3. A templomot ékesítő kegytárgyak

Egy templom varázsát, meghitt hangulatát nemcsak az ódon falak adják, hanem mindaz, ami benne található. A református templom falát a Kálvini tanok bevezetése után ugyan nem díszíti sem festmény, sem freskó, fehérék és tiszták, mégis erőt sugároznak. A madari templom ékessége a klasszicista stílusban épült szószék. Kiinduló pontja a „Mózes szék”, ahol a lelkipásztorok a prédikációra készülnek, s ahonnan elindulnak a lépcsőkön a szószékre.

Az Úrasztalát és a keresztelő kelyhet Udvardy Gyula református lelkész készítette vörös márványból, 1903-ban. A keresztelő kehely elkészültét a református egyház nőtagjai támogatták adományaikkal.

2004-ben a madari református gyülekezet a több mint 300 éves templomába egy 19 sípsoros Fűhrer koncertorgonát vásárolt Németországból. Az orgona felajánlás útján került a madari gyülekezetbe. Nagytiszteletű Cseri Gyula lelkipásztor több alkalommal vett részt Madaron, mint evangelizátor, és az ő közbenjárása révén került az ősi templomba a Frankfurt am Mein-i orgona. Az ottani templomot bezárták, feleslegessé vált az orgona, ezért amikor felkínálták a madari gyülekezet számára, az hosszas egyeztetések után, külföldi adományokból megvásárolta az orgonát. Az értékes hangszert Albert Miklós orgonakészítő gondos szakértelemmel rakta össze. Eleinte gondot okozott az orgona elhelyezése, mivel a már meglévő karzatokra nem fért el, ám egy új karzat építése a templom középső falára, megoldotta a problémát. Vasárnaponként, ünnepi alkalmakkor a csodálatos hangszer messze zengő hangja kíséri a hívek énekét, áhítatot és tiszteletet ébresztve a lelkekben.

A hófehér falakat freskók helyett emléktáblák díszítik. Méltó helye van itt a két világháborúban elesettek neveit őrző márványtábláknak, hogy a templomba járókat örök mementóul emlékeztesse a történelem eme vészterhes időszakaira. Az 1924-ben készült fekete márványtábla az I. világháborúban elhunytakra emlékezve készült. Az 1914 -1918-ban elesett áldozatok nevét egy gránitlapra vésték fel, s az emléktáblát egy kovácsoltvasból készült koszorút tartó turul díszíti. A II. világháborús emlékművet eredetileg a templom kertjében helyezték el

1991-ben. Később emléktáblává alakítva bekerült a templom falára. Az 1945 utáni ki- és áttelepítés 120 családot érintett Madaron. Az ő üzenetüket hordozza a templom falára függesztett emléktábla, mely a Magyarországra telepítettek tisztelgése az otthon maradtaknak, a szülőföldnek.

Még további két tábla ékesíti a templom falát. Az egyiket 1996-ban készítette a gyülekezet, a honfoglalás 1100. évfordulójára emlékezve. Mivel az akkori politikai hatalom nem engedélyezte a magyar nyelvű táblák elhelyezését középületeken, így a táblára mindössze két római szám került fel és a dátum: MC, 896 - 1996. Néhány évvel később ez a felirat egy mottóval egészült ki, nyomatékosra téve a tábla egyébként is nyilvánvaló mondanivalóját. Az ezredfordulóra is emléktáblát készített a gyülekezet „Millénium” felirattal. Ma már egyetlen református magyar templomból sem hiányozhat a reformátusságot jelképező zászló, és a nemzeti hovatartozást hirdető magyar lobogó. Ezen jelképek egészítik ki a falakon elhelyezett emléktáblákat.

Nem a templomban találhatók, mégis a templomi istentiszteletek elmaradhatatlan kísérői az úrvacsorai kellékek. A kelyhek 1859-ből származnak, a bor – ónkancsók 1784-ből, a fatányér és a borkancsó 1802-ből, a kenyérosztó tányér a legrégebbi, 1654-ből való. A keresztelő kancsó 1783-ból származó ezüst edény. Mindezen kegytárgyak a mai napig használatban vannak. Az úrvacsora felszolgálásához a terítőket az 1963-ban konfirmált nőtestvérek készítették.

4. Templomi alkalmak - istentiszteletek

A templom az Isten háza, azért épültek, hogy legyen egy csöndes, áhítatos hely, ahol Isten dicséretére összegyűlhetnek a hívek. Vannak alkalmak, melyek az emberek életében fontosak, ilyenek a születést ünneplő keresztelő, a konfirmáció, az esküvő és a temetés. Az ezekhez az alkalmakhoz tartozó ünnepi vagy éppen megemlékező ceremóniákat is a templom megszentelt falai közt tartották évszázadokon át. Ma már temetési szertartás nincs a templomban, de az elmúlt századokban legtöbbször a református templomban volt felravatolozva az elhunyt.

A XX. és XXI. században a templomi szertartások már mind örömnemek. A protestáns vallásban a legnagyobb ünnep a vasárnap. Ezen a napon a hívek a nap megszentelésére és Isten dicséretére felöltik legszebb ruhájukat, ünneplőbe öltözködnek és elmennek az Úr házába imádkozni. Teszik ezt annak okán, hogy maga Isten szólította fel az embereket arra, hogy emlékezzenek meg a nyugalom napjáról. Megtalálható ez a Bibliában, Mózes második könyvében, a Tízparancsolatban. II. Móz. 20,8-12; *„Emlékezz meg a nyugalom napjáról, és szenteld meg azt! Hat napon át dolgozz, és végezd mindenféle munkádat! De a hetedik nap a te Istenednek, az Úrnak nyugalomnapja. Semmiféle munkát ne végezz azon se te, se fiad, se leányod, se állatod, se a kapuidon belül tartózkodó jövevény. Mert hat nap alkotta meg az Úr az eget, a földet, a tengert, és mindent, amit azokban van, a hetedik napon pedig megpihent. Azért megáldotta az Úr a*

nyugalom napját, és megszentelte azt”. Az Úr azt ígérte a népnek, ha megtartja az istentiszteleteket: „*Elmegyek hozzád, és megáldalak minden szent helyen*” II. Mózes 20,24b.⁷¹

Madaron a krónikák elbeszéléséből tudjuk, hogy már a XVII. században, az ellenreformáció ideje alatt sokan áttértek a protestáns hitre, hiszen az 1681-ben kiadott rendelet szerint Madart artikuláris helylé nyilvánították. Nemcsak a környező falvak lakosai, de valamennyi madari is minden vasárnap istentiszteletre ment. A XXI. század embere, a rohanó világ tempójához alkalmazkodva már csak olvasmányaiból ismeri Isten parancsolatát, mely a vasárnap megszentelésére szólít fel.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy településünk református közössége a Komáromi Egyházmegyében a legnagyobb lélekszámú, hiszen Madaron a 2010-es népszámlálási adatok szerint 904-en vallották magukat református vallásúnak. Ezek az adatok bizonyítják, hogy falunk ma is méltó a környék legnagyobb templomára, melyben istentisztelet minden vasárnap van, délelőtt is és délután is. Hétköznapiokon csütörtökönként este hallgathatják az igét a hívek.

A nagyobb egyházi ünnepeken, mint a karácsony szentestéjén már hosszú évtizedek óta mindig megtelik a templom gyermekekkel, szülőkkel, nagyszülőkkel, hogy együtt köszöntsék és ünnepeljék Jézus Krisztus születését. Talán a karácsonyi ünnepkör az, ami leginkább arra ösztönzi a XXI. század emberét, hogy megálljon, áhítatot keresve betérjen egy templomba, és vigaszt kapjon fájdalmaira, enyhítő szavakat sebeire, hogy a szeretet légkörében feltöltekezve tovább róhassa útját a mindennapok sokaságában.

A húsvéti, a pünkösti ünnepkörökben már sokkal kevesebben látogatják az ünnepi istentiszteletet. Ilyenkor az Úr asztala mindig meg van terítve, és a lelkipásztor úrvacsorára hívogatja a bűnbocsánatra vágyókat.

A legszebb és a legboldogabb templomi szertartások közé tartozik, amikor két fiatal, egy pár, egymást megtalálva, életüket Isten és a gyülekezet előtt egybekötik.

A presbiteri jegyzőkönyvekben az 1700-as évektől vannak feljegyzések, ezekből a feljegyzésekből tudjuk, hogy ki volt a lelkipásztor Madaron, kik voltak a gondnokok, kik voltak a presbíterek (vének). Hatévente a közgyűlés megválasztja a presbíterek mellett a gondnokait és eskütétellel erősíti meg azt a templomban a gyülekezet előtt.

Minden év májusában virágba öltözik a református templom, amikor Jézus mennybemenetelének napján, áldozócsütörtökön a fiatal konfirmandusok bizonyosságot tesznek a hitükről, és fogadalmat tesznek arról, hogy a református hitben fognak élni, és ebben fogják nevelni a gyermekeiket is. Régi hagyomány szerint, a lányok hófehérbe öltöznek, a fiúk pedig ekkor kapják meg a felnőtté válást szimbolizáló első öltönyüket. A konfirmáció a gyermekkort lezáró 13 – 14 éves korban van, amikor már az elemi iskolai tanulmányaikat befejezik a

⁷¹ Magyar Bibliatársulat Szöveggondozó Bizottsága, 2014. Bp. Kálvin János Kiadója.

gyermekek. Ezen ünnepélyes alkalmakkor az ágendázó gyermekek szülei, keresztszülei, közeli ismerősei töltik meg a templompadokat, és a sok-sok virágdísz között, Isten dicsőítésére hangzik el a fogadalomtétel.

Több gyülekezetben, az egyházmegyében, adventi időszakban evangelizációs istentiszteleteket tartanak. Ezek az alkalmak adnak lehetőséget a vendég lelkipásztorok szolgálatára. A presbitérium a gondnokokkal és a lelkipásztorral közösen meghívna olyan lelkipásztorokat, akik az istentiszteleteket prédikációjukkal az Istenhez hívogató szóval, mélyebb lelki gondolatokkal töltik meg, megtérésre szólítva a híveket. Madaron hosszú évek óta van evangelizáció. Ezek az alkalmak arra jók, hogy felekezetre való tekintet nélkül mindenki részt vehet azokon, gyermekek is, fiatalok is, hiszen leginkább hozzájuk szól a meghívás, az Ige. Ilyen alkalmakkor nemcsak Madarról, de a közeli s távolabbi településekről is tömegével jönnek el az emberek, hogy meghallgassák Isten Igéjét.

A nagyobb templomi felújítások után, lelkészbeiktatásokon, fontos megemlékezéseken templomszentelési hálaadó istentiszteleteket rendez a gyülekezet. Több ilyen hálaadó istentiszteletre is sor kerül az évek során. A jegyzőkönyvi feljegyzésekből tudjuk, milyen nagyszabású hálaadó ünnepi istentiszteletek voltak ezek: ekkor az egyházmegye minden településének lelkipásztora tiszteletét teszi palástban. A főtisztelő püspök úr hirdeti az igét. A lelkészek egy igével, egy áldással járulnak az úr asztalához, hogy a Mindenható Isten kegyelmét terjessze ki a madari gyülekezetre és annak lelkipásztorára.

Hálaadó istentiszteletre került sor 2005 decemberében is, amikor újrászentelték a helyreállított templomot, és felavatták a 19 sípsoros Fűherő orgonát. A 2 millió koronás beruházás nagy részét a helybéli hívek adakozásából fedezte a gyülekezet, csupán 100 ezer korona volt a pályázaton elnyert pénz. Az orgona 4,55 méter magas, 3,65 méter széles és 3,46 méter mély. 1098 élősípjá van, amelyek közül a legkisebb 1,7 centiméter, a legnagyobb 4,2 méter. Az elejét 21 darab dízsíp ékesíti. A hangszer a madari templomban Albert Miklós győri orgonaeépítő mester csapata építette fel. Szabó Imre pozsonyi orgonaművész, egyetemi tanár hangversenyével avatták fel.

A következő évben, 2006 virágvasárnapján történelmi megemlékezésre került sor istentisztelet formájában. 1681-ben, azaz 325 évvel ezelőtt a Sopronban ülésező országgyűlés artikuláris helylé nyilvánította Madart, megadva ezzel a településnek a templom- és iskolaépítés, valamint pap- és rektortartás jogát. A református templom, mint már tudjuk, 1687 és 1691 között épült fel. Erre a rendkívüli eseményre emlékeztek nemcsak a helybéliek, hanem az egyházközség más gyülekezeteinek tagjai is. A soproni országgyűlés ugyanis további 18 környékbéli község (Kolta, Jászfalu, Csehi, Csúz, Lót, Kisújfalu, Búcs, Bártorkeszi, Dunamocs, Dunaradvány, Marcelháza, Hetény, Perbete, Szentpéter, Martos, Ímely, Bagota és Ógyalla) reformátusságát kötelezte arra, hogy Madarra járjon istentiszteletre. Ezeknek a településeknek a lakói a kereszteselési és esküvői szertartásokat is itt végezték, egészen II. József Türelmi rendeletéig, azaz 1781-ig. Ezután lassan leváltak Madarról. Az ennek emlékére tartott istentiszteletre a

madari gyülekezet meghívta a környező falvak reformátusait lelkipásztorukkal együtt. A történelmi megemlékezést Szabó Imre orgonakonzertje tette még színvonalasabbá.

Különleges alkalmaknak is helyet ad a református templomunk. 2011-ben Mága Zoltán hegedűművész adott élő koncertet a madari református templomban. A művész 2009-ben 100 Templomi Jótékonysági Koncertet indított útjára. Egyedülálló kezdeményezésével az volt a célja, hogy az összefogás jegyében a koncertsorozattal és a köré felépített programmal segítséget nyújtson hátrányos helyzetű és bajba jutott embertársainak hazájában és határokon túl egyaránt. Madar református temploma a 97. állomása volt a koncertsorozatnak. A több száz férőhelyes templom zsúfolásig telve fogadta a hegedűművészt és a kísérőit. Rendkívüli zenei élményben volt része mindenkinek, aki részt vett a koncerten. Mága Zoltán teljesítette misszióját, a legszélesebb körben hívta és gyűjtötte össze az embereket, így építve hidakat országrészek, társadalmi csoportok, illetve ember és ember között.

Reményik Sándor a Templom és iskola című versében beszél e két építmény fontosságáról. Madaron elődeink is úgy gondolták, hogy közvetlenül a templom szomszédságában ott a helye az iskolának is. Nagyszüleink, dédszüleink még imádsággal és énekléssel kezdték a tanulást. A mai világban ez már másként van, az áhitat nem tartozik mindennapjainkhoz. Ennek ellenére a templom és az iskola összetartó ereje ma is érvényesül. Az elmúlt húsz évben rendszeresen tartottunk tanévzáró istentiszteleteket a templomban, amely alkalmakkal a tanulók kérdés – felelet formájában beszámoltak vallási ismereteikről, a Bibliából tanultakról, énekekkel és imádságokkal dicsérve Isten mindenható kegyelmét. 2005-ben az alapiskola felvette Édes Gergely református lelkész nevét. Abban az esztendőben és utána még számos alkalommal a ballagást, a tanévzáró ünnepélyt is a templom évszázados falai között tartja meg az iskola. A templom emeli az ünnepélyes alkalmak színvonalát, méltó helyszíne lélekemelő pillanatoknak. Nem utolsó sorban kellemes enyhet ad a nagy nyári hőség idején.

Büszkeséggel töltheti el a madariak szívét, hogy mindennapi életük színterén egy ilyen csodálatos templom van. Nemcsak külsőleg szép méltóságot sugárzó ódon falaival, égbe törő tornyával, hanem magasztos hangulatú belső termeivel menedéket nyújt, hívogat, és biztosítja Isten jelenlétét mindazoknak, akik keresnek.

Madar, 2015.

5. Felhasznált irodalom

1. Kalicz János: Agyag istenek. Budapest, 1970.
2. Súpis pamiatok na Slovensku (Műemlékek Szlovákiában (Bratislava). Pozsony, 1978.

3. Dr. Nagy Lajos: Madar 1198-1998.
4. A Bátorkeszi Római Katolikus Egyház jegyzőkönyve, III. kézirat.
5. Retrospektívni Lexikon Obci ČSSR. A Csehszlovák Szocialista Köztársaság községeinek múltidéző Lexikona Prága, 1978.
6. Soltész Erzsébet Régi magyar várak. Békéscsaba, 1993.
7. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, I-II. Bratislava, 1977.
8. János Böszörményi: Stáročia obce Moča (Dunamocs évszázadai) Bratislava (Pozsony), 1990.
9. Súpis pamiatok na Slovensku. (Szlovákiai műemlékek leírása (Bratislava) Pozsony, 1994.
10. Gyulai Rudolf: Komárom vármegye és város történetéhez 1891. évi Egyleti jelentés 16. o
11. Fekete Lajos: Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása. Bp, 1943.
12. Szalai Sándor: A falu krónikája.
13. Kúr Géza: Küzdelmeink. Komárom 1932,
14. Kúr Géza: Komáromi Református Egyházmegye. Pozsony, 1993.
15. Zsemlye Lajos: Adatok a hetényi református Egyház múltjából.
16. Dr. Alapi Gyula: Komárom megye nemes családjai. Komárom 1911.
17. Egyháztörténeti Lexikon – Zoványi Jenő, Bp. 1977. (szerkesztette: Dr. Ladányi Sándor.
18. A helvetziai vallástételt követő Túl a Dunai Superintendenciának Protocoliuma. A Dunántúli Ref. Egyházkerület Tudományos Gyűjteménye Pápa Egyházkerületi Közgyűlési anyag. Bőny, 1826. 53. pont.
19. Kovács József: Bátorkeszi reformátusságának története. Kézirat.
20. Ref. Lelkész Hivatal, Madar – Irattár.
21. Dr. Szénássy Árpád, honismereti Kiskönyvtár 34.
22. Dr. Borovszky Samu Magyarország vármegyéi és Városai.
23. A madari ref. Egyház születési és keresztelési anyakönyve.
24. A Madari Református Sz. Eklesia Jegyző Könyve, melybe az Eklesiában esett emlékezetesebb dolgok Esztendőkrül Esztendőkre és napról napra feljegyeztettek. -1. kötet 1762-től (Ramotsai Markos Péter írásában).
25. Magyar Bibliatársulat Szöveggyűjtő Bizottsága, 2014. Bp Kálvin János Kiadója.
26. Calvin János Teológiai Akadémia Komárom. Egyházközségem életéről szóló adatok a történelem századaiból, Fišerné Édes Angéla, katechéta, 2004.
<http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0012/7.html>.
<http://uj szo.com/cimkek/regio/2005/12/03/vasarnap-templom-es-orgonaszenteles-madaron>.
<http://www.100templomikoncert.com/index.php?action=pictures&cid=962&lsid=21162&cpg=1&cpg=30>.

6. Képtár

A madari református templom.

Madar Komáromtól 21 km-re északkeletre fekszik 131 méteres tengerszint feletti magasságban, a *Bátorkeszi-dombság* (Erdőhát, 270 m) déli lábánál, a *Madari-patak* (Modriansky potok) völgyében. Jelentős erdőterület tartozik hozzá. Híres szőlőtermesztő község.

A. Ch. 1252. *Bela IV. R. H. ad preces Stephani, Episcopi Praenestini et Cardinalis, Marcelli de Madar libertatem amissa privilegialibus confirmat.*

Bela, Dei gratia, Hung. Dalm. Croatiae, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque Rex. Universis, presentes litteras inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire: quod Ven. Pater, Stephanus, A. Episcopus Strigon. per eadem Apostolicam in Episcopum Praenestinum E. Rom. Cardinalem assumptus, nobis litteras nostras memoriales exhibuit, quod Marcellus de Madar **Madar** de Comitatu Gamariensi, de iobbgionibus Castri Zulaga-geuriensis existens, ab inclite memorie Domino Rege, Andrea, Patre nostro, ob suorum servitiorum merita obtinuisse; quod a debito, in quo predicto castro ipse et eius filii, videlicet Benedictus, Marcellus, et Elias, tenebantur, plenius essent exempti, et inter servientes regis censerentur; et eadem in omnibus libertatis prerogativa fruerentur; petens: quod cum sibi filii prefati Marcelli multa servitia, et nobis impendissent; et Elias, eiusdem Marcelli filius, ad Romanam curiam intenderet cum ipso proficisci, privilegium patris nostri, quod super libertate sua habentes per incursum amiserant Thartarorum, renovare dignaremur. Nos igitur iustis eiusdem Domini Archiepiscopi precibus inclinati, praefatam libertatem eis auctoritate presentium confirmamus; ut deinceps Castro de Zulageur nullo servitio seu debito sint adstricti, sed servientium nostrorum ipsi et eorum haeredes perpetuis temporibus gaudeant libertate. Ut autem huius libertatis series irrevocabilis permaneat in posterum, et inconcussa; praesentes concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum Anno Domini millesimo, ducentesimo, quinquagesimo secundo, regni nostri anno decimo septimo.

Ex originali membrana Archivi Metrop. Strigon.

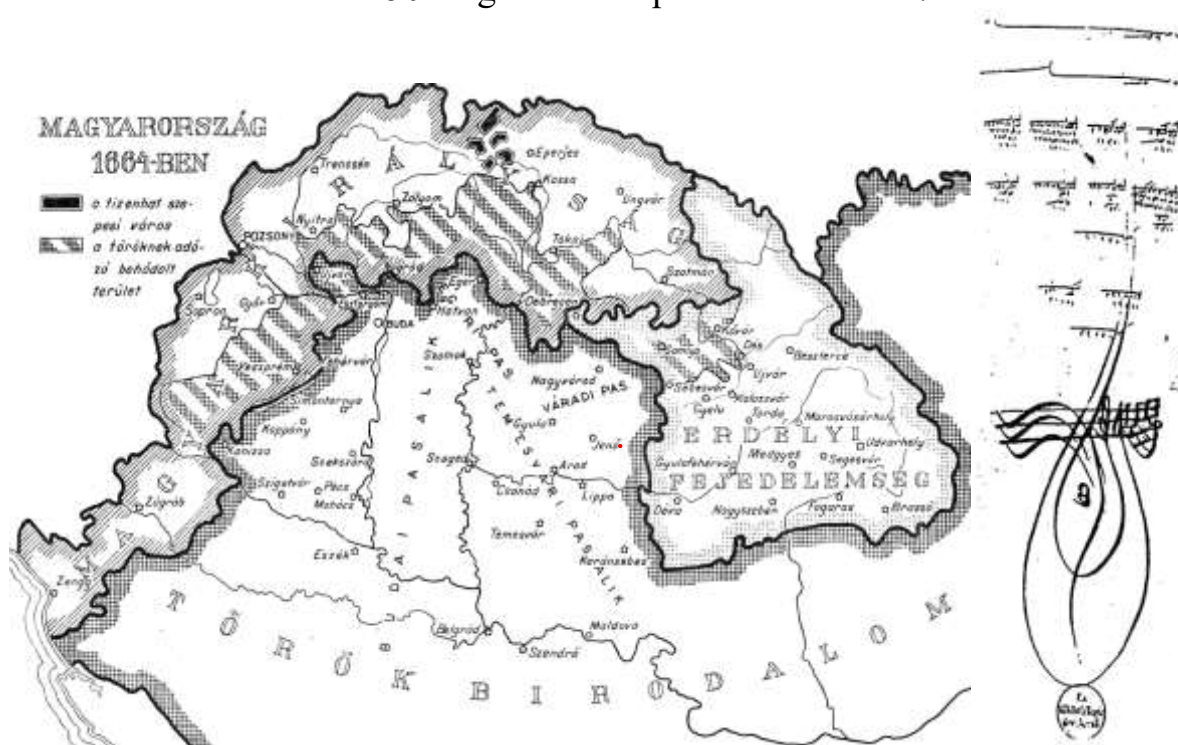
A. Ch. 1277. Capitulum Strigoniense Petrus, filium Eliae de Madar super terra Schenke Stabros, filii Iuanis vendidit, notat.

Magister Ladislaus Praepositus, et Capitulum Ecclesiae Strigoniensis, omnibus Christi fidelibus, presentes litteras inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Ad universorum noticiam teore prelo sententiam volumus pervenire, quod Petrus filius Eliae de Madar ex una parte, et Gallus de Walsard Officialis Andreae Comitatus filii Ivancas, pro eodem Comite Andrea Domino nostro et altera, eorum nobis constitutis, dictus Petrus quandam terram suam Zencze vocatam, in Comitatu Borsienal sitam, quae fuit Castri Zulageuriensis, quam Dominus noster Ladislaus Illustris Rex hungarie, pro meritis servitiis, et obsequiis fidelitatis suis, sibi ac per eum suis haeredibus, haeredumque suorum successoribus in perpetuum contulerat, et donaverat; prout in eisdem Domini nostri Regis privilegio exte factis videmus contineri, quem factam terram dixit esse intra terram prefati Andreae Comitatus, concessam esse ac vendidisse, eandem Comitatus Andreae et filii suis pro Quindecim Marcis argenti; eandem et soli eadem metis, et terminis, quibus ipse eam tenuit, et possedit, perpetuo possidendam, et Privilegium Domini Regis supra dictum, et litteras eiusdem patentes, quas etiam super eadem terra sibi datas habebat, dedit, et tradidit in nostri praesentis praefatus Gallus nomine Andreae Comitatus, et de perceptis quinque Marcis argenti se recepisse affirmavit; reliquis X. marcis Gallus Officialis Andreae Comitatus solvit Petro coram nobis. In cuius rei memoriam, et testimonium praesentes concessimus litteras, sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus Magistri Sixti Lectoris Strigoniensis. Anno Domini MCCLXXVII. Tricesimo Kal. Aprilis.

Egy 1252-es és 1277-es dokumentum, Madar említésével.

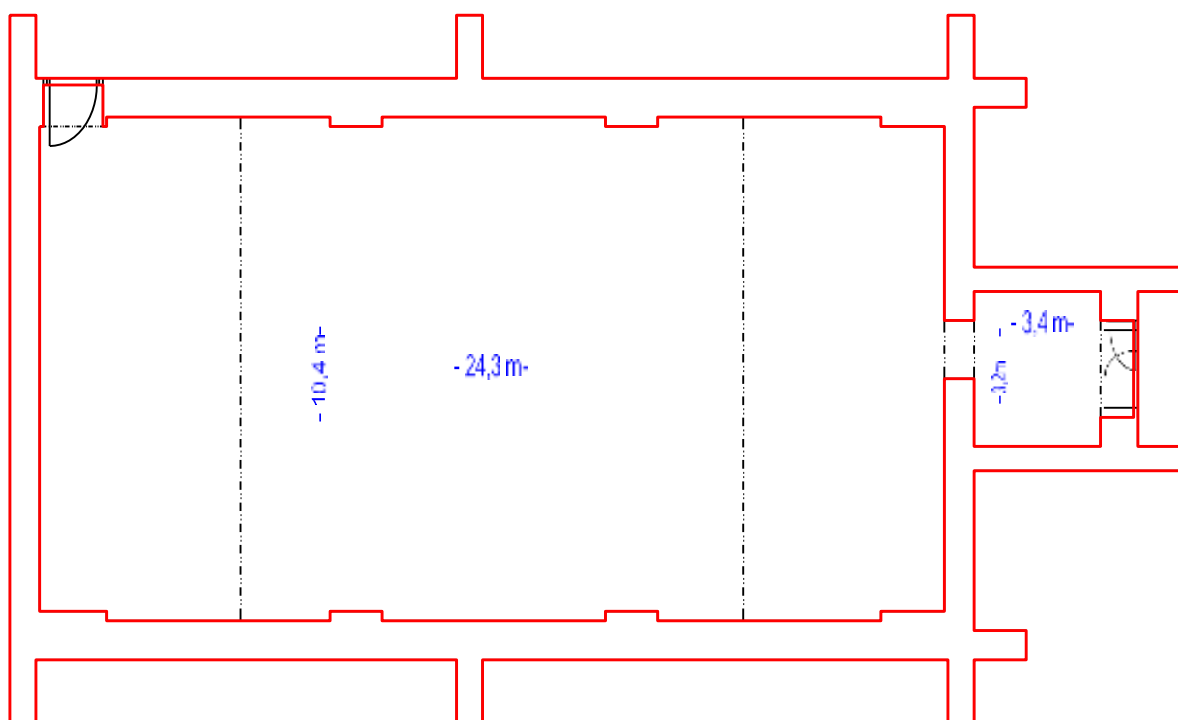
Közel 250 évig volt a település neve Madár.

Madár a török fennhatóság alá tartozott, és török defter (1570), a falvak adófizető polgárainak nevével.

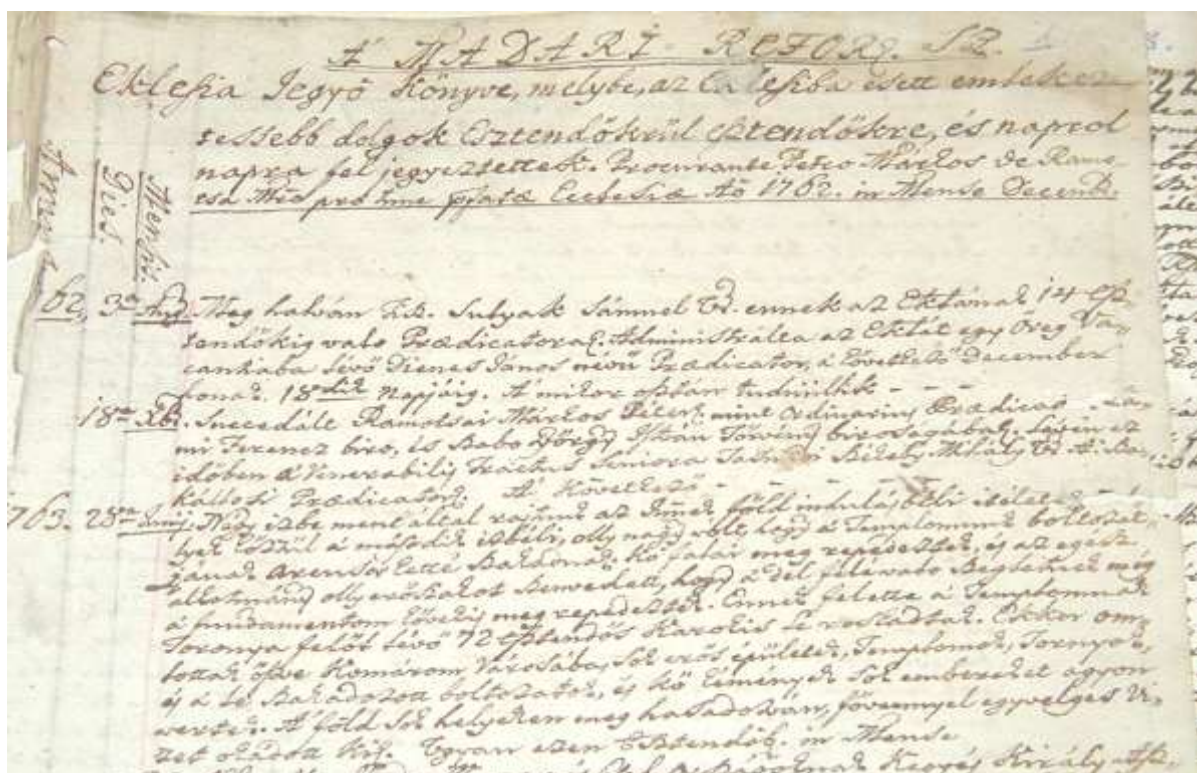
A templomot 1687-ben építették, 1691-ben szentelték fel. Egy gótikus templom átépítésével, az 1763-as komáromi földrengés után újjáépítették. Mai formájában klasszicista stílusú.

A templom tervrajza.

1674-ben véstörvényszék által gályarabságra ítélt protestáns prédikátorok.

Jegyzőkönyv az 1763-as földrengésről.

Nagymegyeri Besnyei György fő műve a Szent Biblia fordítása, és a lelkész síremléke a madari temetőben.

1792-ől származó harangláb kis haranggal.

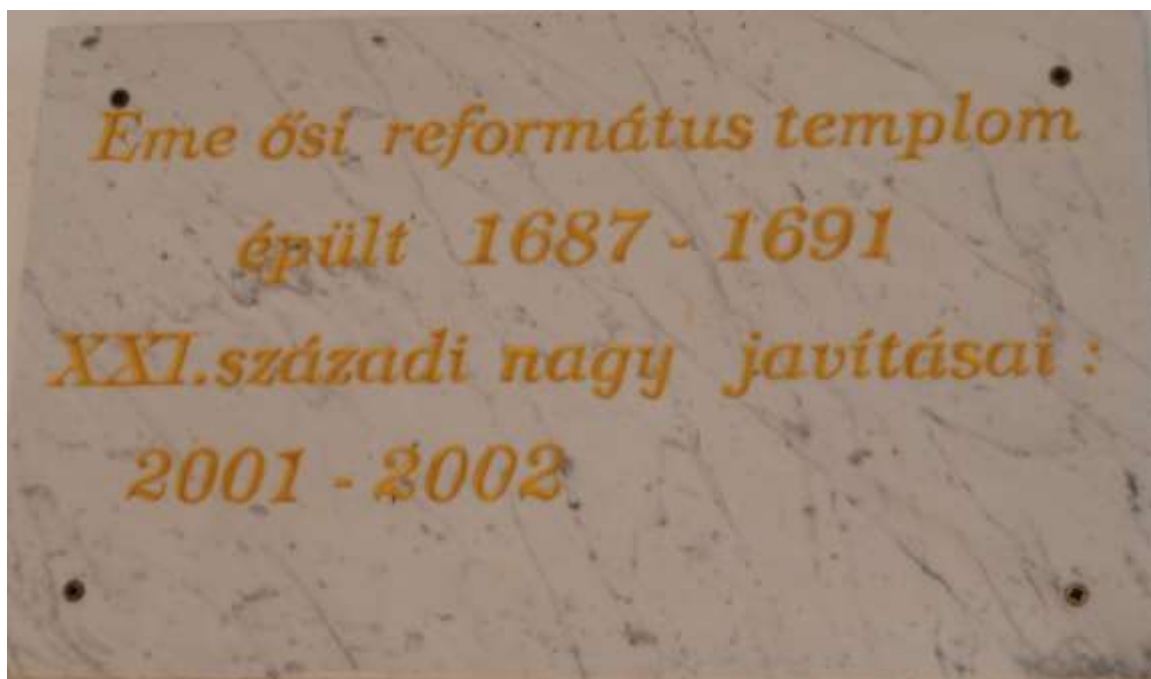
Az 1886-os tűzvészt dokumentáló korabeli okirat.

A harangok 1922-ből, 1923-ból és 1928-ból. Kiskelyőcén öntötték.

A toronyóra 1922-ből származik Müller János műhelyéből Budapestről.

Fehérmárványtábla a templom bejáratánál, 2002.

Külső és belső felújítások az ezredfordulón.

Szószék a „Mózes székkel”.

Az úrasztala és a keresztelő medence 1903-ból.

Emléktábla az I. világháborúban elesettekre emlékezve.

Református hősi halottak a II. világháborúból.

Előbbiek is ma már a templom falát ékesítve, 2015.

Az 1948-ban Isztimérre kitelepített családok emléktáblája (52 család).

Úrvacsorai kelyhek 1859-ből, fatányér és boroskancsó 1802-ből.

Úrvacsorai bor-ónkancsók 1784-ből.

Kenyérosztó ezüst tányér 1654-ből.

Keresztelő medence 1903-ból és a keresztelő kancsó 1783-ból.

Németországból származó 19 sípsoros, 1098 sípos Führer koncertorgona, 2004.

Új karzatra került az orgona.

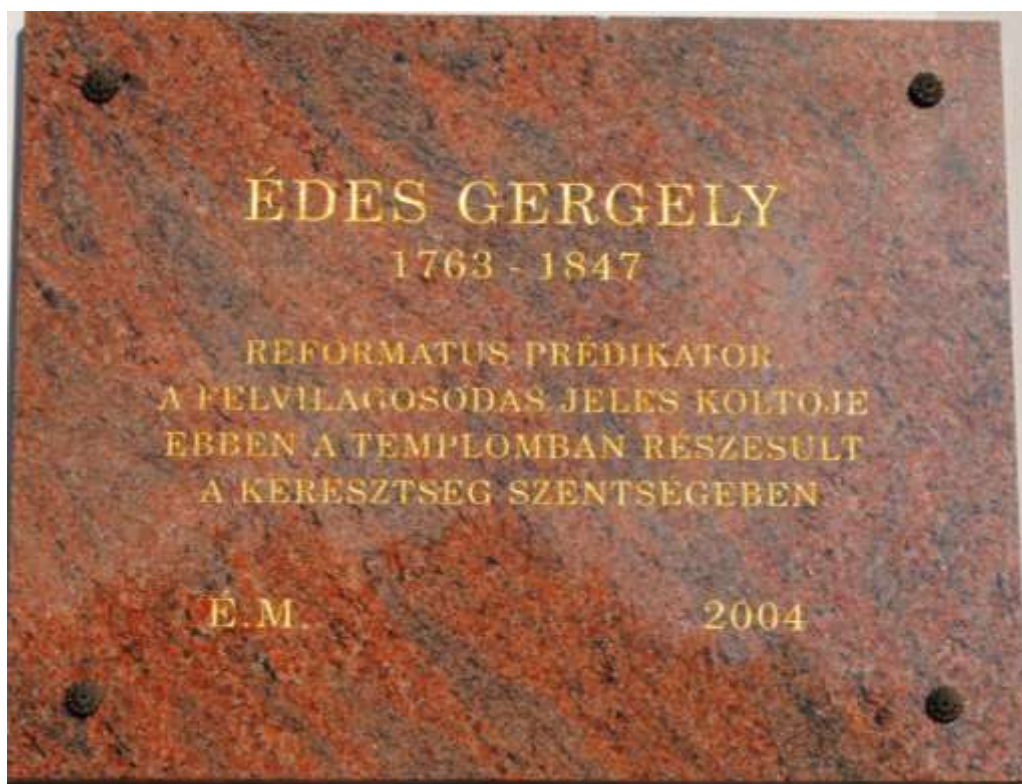
A XX. században szolgált lekipásztorok. Mokos Kálmán 1922-1959 (37 évig), Udvardy Gyula 1903-1922 (19 évig),

Rácz László 1961-1978 (19 évig),

Nagy Lajos 1980-2013 (33 évig),
Ipóth András és Szuri András gondnokkal.

Édes Gergely tiszteletére 2004-ben emléktáblát avattak a református templom falán.

Templomszentelés 1953-ban.

A kurátorok a templomszentelési ünnepséget megelőzve átadják a lelkipásztornak a templom kulcsát 1954. október 24-én.

Konfirmáció 1963-ból,

1965-ből

és 2014-ből.

A vének tanácsa 1998, presbiterek és a gondnokok.

Mága Zoltán hegedűművész a Madari Református Templomban 2011-ben.